

Vanuit mijn verzamelwoede voor het thema bruggen en viaducten, werd ik bekend met het fenomeen brugheilige. Dit is voor mij inmiddels een verzameling binnen de verzameling.

In de tijd dat men nog op gevoel bouwde kwam het regelmatig voor dat een brug bij bovennormale waterstanden schade opliep, soms zelf instortte. Dan wordt al gauw een hogere macht aangeroepen om het kunstwerk te beschermen en wordt het beeld van een heilige op of nabij de brug geplaatst.

Voor het plaatsen van een brugheilige zijn geen voorschriften, anders dan dat het een heilige moet zijn; verder is de keuze vrij. Toch zijn er door de eeuwen heen een paar heiligen die regelmatig voorkomen. Een ervan is de brugheilige bij uitstek: Jan Nepomucky, een Boheemse (CZ) priester en martelaar die in 1393 na marteling vanaf de Karelsbrug in Praag in de Moldau is gegooid en verdronken. Bij ons is hij bekend onder de naam Nepomuk of Nepomucenus.

Johannes Nepomuk

Johannes Nepomuk; als hij niet vermoord was door een koning, dan hadden wij waarschijnlijk nooit geweten van zijn bestaan. Nu we hem wel kennen, is hij vooral bekend als de brugheilige. Hoe het zover kwam, waartoe dit heeft geleid en wie hij was, vertelt het volgende verhaal.

Zijn leven

Wanneer hij geboren is, is niet bekend maar dit moet tussen 1345 en 1350 geweest zijn. Een eerste levensteken is een door hem opgestelde notariële akte van 20 juni 1369, gemaakt in de aartsbisschoppelijke kanselarij in Praag.

Hoe Johannes daar te werk kwam laat zich raden. Echter, door de naam waarmee hij tekent: Johannes olim Welflini de Pomuk, weten we meer.

Hieruit valt op te maken dat hij uit Pomuk (later Nepomuk) kwam en een zoon was van de Welflin, oftewel de lokale rechter.

Op de voorgrond de Karelsbrug, daarachter de Praagse burcht met de Vituskathedraal. Links daarvan het bisschoppelijk paleis.

Daar hij een zeer begaafd iemand was en door zijn afkomst ging hij studeren op de universiteit. Een instituut dat in die dagen door de kerk werd beheerd en gevestigd was in het aartsbisschoppelijk hof te Praag.

De studenten, die er intern leefden, werden zodoende deel van de kerk en hadden daardoor al een baangarantie. In 1373 werd hij benoemd tot notaris op de

kanselarij. Een jaar later werd hij reeds eerste notaris.

Notariaat

In 1380 volgde zijn benoeming tot secretaris van de aartsbisschop. In hetzelfde jaar werd hij tot priester gewijd en als geestelijke binnen het aartsbisschoppelijke hof, was hij een seculier kanunnik. Deze onderscheiden zich van gewone geestelijken door hun koorkledij.

Links de St. Vituskathedraal, rechts de St. Galluskerk

Na zijn wijding kreeg hij meteen twee kerkelijke ambten: als altarpriester in de St Vituskathedraal en als pastoor van de St Galluskerk in de Praagse binnenstad.

Koorkleding

In 1383 gaat hij kerkelijk recht studeren in Padua (IT), waar hij 4 jaar later promoveert. Daarnaast volgt hij ook de studie theologie en is hij betrokken bij de buitenlandse studenten vereniging.

Terug in Praag in 1389 neemt hij weer een deel van zijn oude werk op en wordt daarnaast vicaris bij het St Egidiusklooster en bij de Petrus- en Pauluskerk, beide in Praag.

Een jaar later volgt zijn benoeming tot aartsdiaken in Zatek. Het is 1391 als hij vicaris van de St Vituskathedraal geworden is en aangesteld is als de voorzitter van de kerkelijke rechtbank.

Koning Wenzel IV

In de laatste functie krijgt hij veel te maken met de strijd om macht en bezit tussen kerk en staat; en in deze strijd trekt de kerk veelal aan het langste eind.

Dit tot frustratie van degene die uit is op het verkrijgen van geld: koning Wenzel IV.

St Vituskathedraal

Dit leidt uiteindelijk tot een noodlottige gebeurtenis. In maart 1393 ligt de abt van het Benedictijner klooster van Kladruby (130 km van Praag) op sterven. Wenzel IV heeft het plan deze gebeurtenis naar zijn hand te zetten door een van zijn favorieten als opvolger van de abt te benoemen. Hierdoor komt hij dan in bezit van deze rijke abdij. Echter, Nepomuk raakt hiervan op de hoogte en geeft de kloostergemeenschap instructies, meteen na het overlijden van de abt een nieuwe abt te benoemen. En zo gebeurt het.

In de tijd die nodig was om de dood van de abt in Praag te melden en de komst van het koninklijk gevolg, is de benoeming van de nieuwe abt een feit.

Als Wenzel IV dit te horen krijgt, laat hij op 20 maart een drietal medewerkers van de aartsbisschop arresteren, waaronder Nepomuk. Na een eerste verhoor worden de twee metgezellen van Nepomuk na enige uren vrijgelaten. Nepomuk zelf wordt

verder ondervraagd en gemarteld, maar laat niets los. Uiteindelijk wordt hij in de avond, meer dood dan levend, naar het midden van de Karelsbrug gevoerd en daar over de balustrade geworpen en verdrinkt.

Hiernaast het martyrium in de Petruskerk in Wenen, dat deze gebeurtenis weergeeft.

St Petruskerk in Wenen >>

Erkenning

De moord op de geliefde priester werd weldra bekend en leidde tot een sterke verering van hem. De aartsbisschop deed melding van het overlijden en stuurde aanbevelingen naar Rome, waar zijn adviezen geen gehoor vonden. Ruim drie honderd jaar later kwam de erkenning vanuit Rome en pas nadat de Jezuïetenorde bijna een eeuw lang een 'charmeoffensief' gevoerd had.

De wens van gelovigen om hem te mogen vereren was toen al een eigen weg gegaan. Verklaarde Rome Nepomuk in 1721 zalig en in 1729 heilig, 'het volk' plaatste zijn beeltenis al eerder: rond 1630 als houtsnede op een van de deuren van de St Vituskathedraal en als bronzen standbeeld in 1693 op de Karelsbrug. Dit beeld werd het voorbeeld voor de vele beelden die volgden.

Het beeld op de Karelsbrug. Gezamenlijke uitgifte ter gelegenheid van de 600ste sterfdag

Vijftien jaar later wordt in Hradec Kralove de eerste kerk aan hem gewijd en in 1722 opent de bedevaartkerk van Zdar nad Sazavou.

Iconografie

Heiligen(beelden) zijn veelal bekend door symbolen die kenmerkend zijn.

ST. JOHANN NEPOMUK
VEREIN PLATTLING gegr. 1864

De tong

NEPOMUK I

De sterrenkrans,
palmtak en kruis

Wat Nepomuk betreft zijn dit:

- *De sterrenkrans met vijf sterren*
Dit zijn de sterren die om het hoofd van Nepomuk schitterden nadat hij in het water was gegooid. Naast de heilige Maria, is Nepomuk de enige heilige met een sterrenkrans.
- *Het gedragen kruisbeeld*
Het kruisbeeld refereert naar het martelaarschap
- *De gedragen palmtak*
De palmtak symboliseert de overwinning op het kwaad
- *De koorkleding*
De koorkleding is typisch voor een kanunnik
- *De bonnet (biretta)*
De zwarte bonnet heeft een driedeling

Verdere symbolen: vinger voor de mond (het zwijgen); de tong (het zwijgen); boek onder de voet (geleerdheid) en de bedelaar (barmhartigheid).

Patroonheilige

Johannes Nepomuk is door de tijd patroonheilige van allerhande zaken geworden en vooral als beschermmer tegen de gevaren van het water en beschermmer van het biechtgeheim.

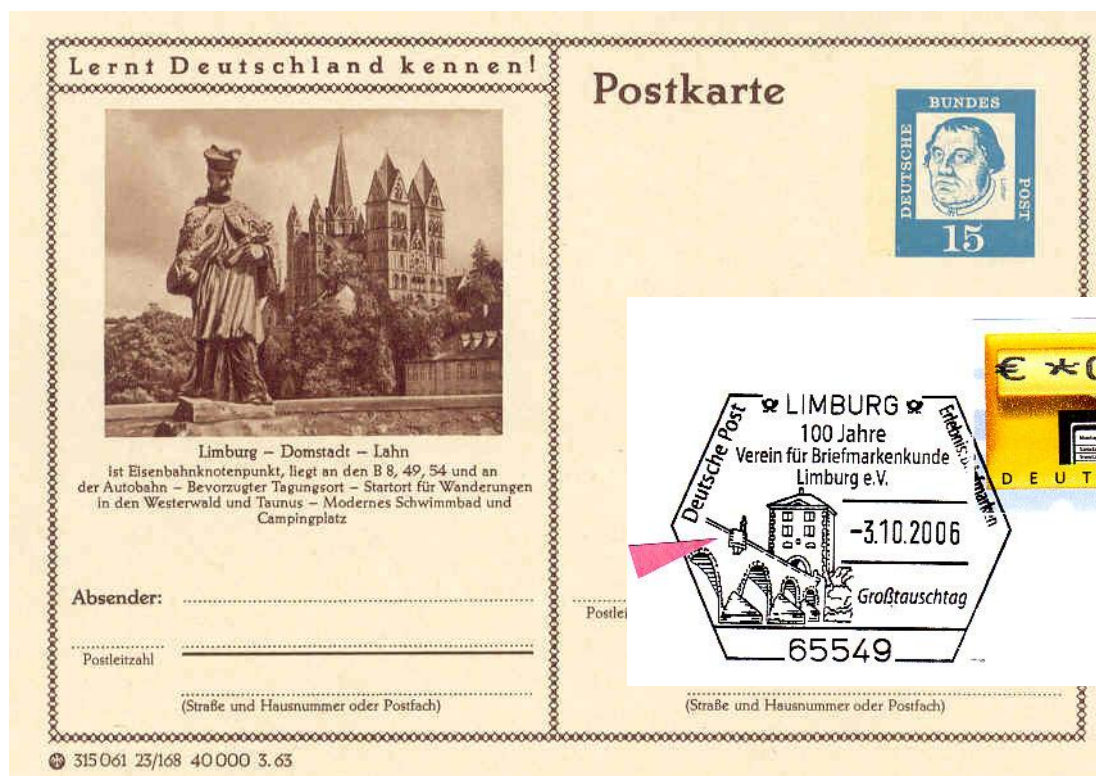

Voor personen is hij de patroon van biechtvaders en mensen die op/aan het water werken, zoals: vlotvaarders, molenaars, scheepsbemanning en waterbouwers.

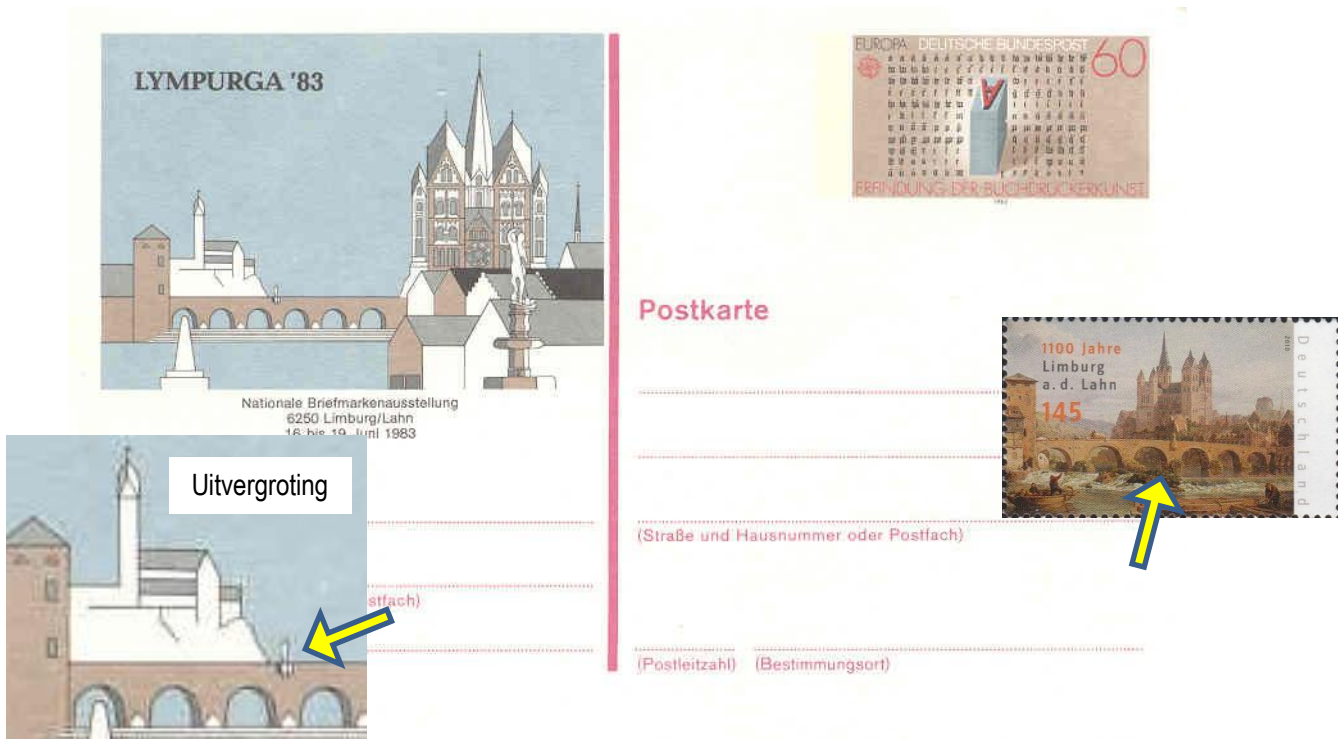

Voor zaken, de patroon van: bruggen, biechtgeheim en watergevaaren

In navolging van het eerste beeld van Nepomuk op een brug, dat op de Karelsbrug in Praag, is het een ongeschreven wet dat het beeld midden op de brug staat aan de benedenstroomse zijde. In Limburg/Lahn is dat wel en niet begrepen:

Op de postkaart hiervoor (P81 uit 1965) staat een mooie foto van het beeld van Nepomuk op de Alte Lahnbrücke, met de Dom op de achtergrond. Dit betekent dat het beeld aan de bovenstroomse zijde staat. De bijgaande stempel uit 2005 geeft dit ook aan, het beeld staat links van de bruggentoren.

De gelegenhedskaart van Lymphurgia '83, toont het beeld van Nepomuk rechts van de toren. Ook de postzegel uit 2010, waarop een fragment van een schilderij van Georg Staufeld uit 1867, staat het beeld rechts van de toren, benedenstrooms dus.

Hier tonen zegel en stempel beide mogelijkheden; hoe dan ook, in 1867 stond het beeld in ieder geval aan de benedenstroomse zijde.

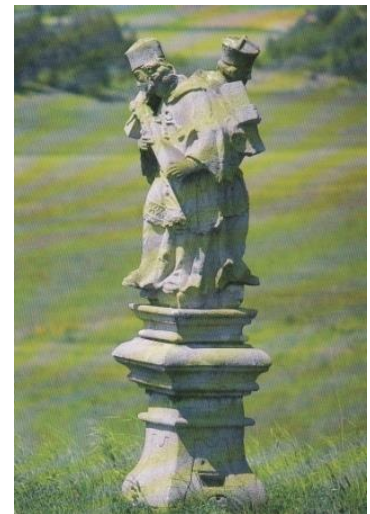
Voor geografische gebieden is Nepomuk patroon van het Habsburgse Rijk, Tirol, Beieren en diverse gemeenten

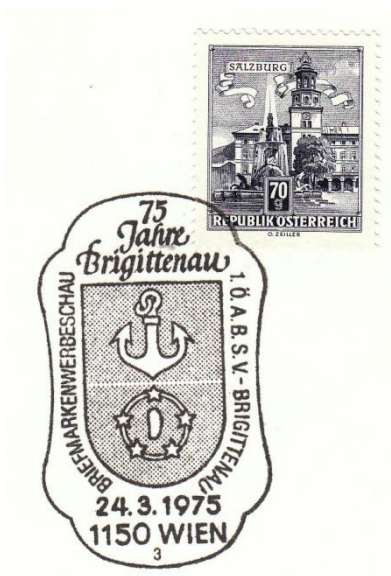
In het gemeentewapen van Anyksciai (Litouwen) is de heilige in volle glorie afgebeeld op een brug.

Zo staat hij ook in de gemeentewapens van o.a. Krasne Pole (CZ), Boly (HU), Kordiky (SK) en in een aantal van de stadsdelen van Wenen.

Op de kaft van Ersttagblatt van de Duitse Nepomukzegel uit 1993, staat een bijzonder beeld van de heilige. Het is een van de weinige nog overgebleven grensstenen tussen de oude staten Bohemen en Beieren. Deze grenssteen toont de landsheiligen van beide staten . . . inderdaad, Nepomuk was landsheilige in beide landen. Het beeld toont dan ook de heilige, rug aan rug met zichzelf. Het beeld staat net buiten de dorpskern van het dorp Schönsee (Schwandorf, Oberpfalz).

Diverse stadsdelen van de gemeente Wenen behoren ook tot deze categorie:

De tong

De beeltenis

De beeltenis

Johannes Nepomuk is dan wel dé brugheilige, hij is zeker niet de enige. Uiteindelijk is ieder heiligenbeeld dat op een brug gezet wordt een brugheilige.

Ook is het niet zo dat Nepomuk uitsluitend op of bij een brug geplaatst wordt. Er staan veel meer van zijn beelden gewoon in het straatbeeld. Daarbij dan nog de beelden van de heilige die achter de voordeur staan, bijv. in kerken.

Hier beperken we ons tot die, die in de open lucht te zien zijn. Eerst een zestal voorbeelden van beelden in het straatbeeld:

Waidhofenerstrasse, Amstetten

Schilderij van Jozef Lada,
'Kinderen in de Winter'

Bij de basiliek op de Pöstlingberg
in Linz

Onder het 'Justizkreuz'
in Wiltz (LU)

In de gevel van de katholieke kerk,
in Bruck an der Leitha

In Lunéville (FR), op de torenspits
van de Jacobuskerk

Vervolgens Nepomuk als echte brugheilige, de volgende bladzijden:

Op deze maxikaart het beeld van Johannes Nepomuk dat in 1693 op de Karelsbrug in Praag geplaatst is.

Het beeld is in opdracht van Matthias von Wunschwitz, een jurist en staatsman, door de beeldhouwer Johan Brokoff gemaakt.

Degene die vanuit de oude stad over de Karelsbrug loopt kan het beeld niet missen. Het is het 8^e beeld aan de rechter zijde.

Op de voet zijn nog twee reliëfs, het linker met koning Wenzel en de hond, het rechter het moment dat hij in de rivier gegooit wordt.

Bijgeloof zegt dat wanneer men Nepomuk in het rechter reliëf aanraakt, men een wens kan doen, die dan uitkomt.

Een van de meest bijzondere beelden is die bij de Oberkasselerbrug in Düsseldorf. Het heeft de gezichtstrekken van de Poolse priester Jerzy Popielusko, die in 1984 vermoord werd door de Poolse staatsveiligheidsdienst

Op deze manier kennen we de heilige beter! Een beetje eenzaam, wakend over de brug waarop hij staat.

Van Tauberbischofsheim zijn zelfs drie frankeerstempels van de Tauberbrug. Bij verre de charmantste brug over de Tauber, zegt men.

De stenen brug (Kamenný Most) van Písek over de Otava, is een van de oudste bruggen in Midden Europa. De brug is ouder dan de Karelsbrug in Praag; de laatste 300 jaar bewaakt door Nepomuk

8601 Sesslach
Historische Altstadt mit Stadtmauer, Tortürmen,
Fachwerkbauten im „Herzogtum Coburg“

Postkarte

Recht tegenover een stadspoort van het stadje Sesslach, op de brug over de Rodach, staat Nepomuk. Middeleeuwen, rust en natuur maken de omgeving.

1.84 (Absender)
20 000 (Straße und Hausnummer oder Postfach)
n 1/6 (Postleitzahl) (Ort)

Ze zijn niet altijd even groot; het is niet altijd duidelijk; soms moet je even zoeken . . . dan is Nepomuk wel in deze stempels te vinden.

De oude Mainbrug in Würzburg heeft 8 overspanningen, 3 boven land en 5 boven water die steunen op 6 pijlers

Drucksack

Op alle pijlers staat aan beide zijden een beeld, 12 in totaal dus. 10 ervan betreft een heilige, de overige 2 een koning.

Alle stempels tonen de benedenstroomse zijde

Nepomuk staat op de derde pijler van rechts

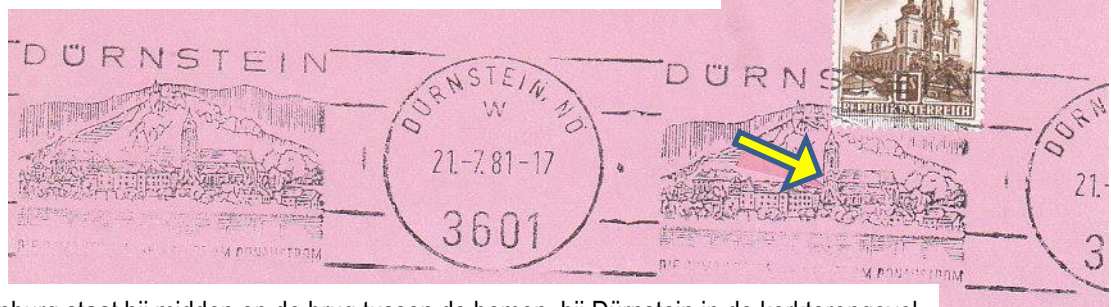
Maar waar staat hij dan als de stempel 4 overspanningen toont?

Dan zijn er nog de Nepomuken die er wel (zouden moeten) zijn, maar waarvan het totale plaatje zo klein is dat hij niet te zien is. Hieronder twee voorbeelden:

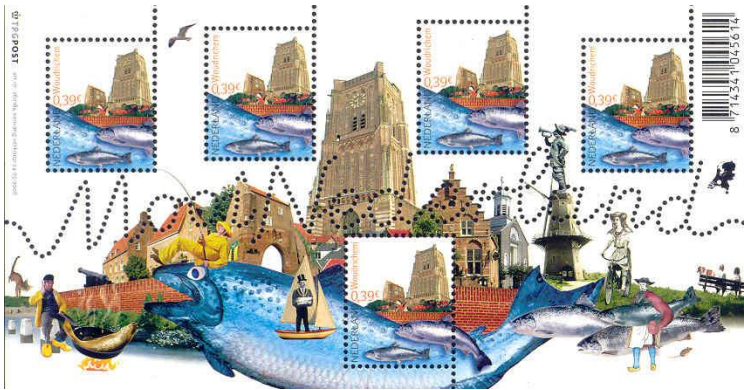
Deutsche Post
FRANKIT 0,58 EUR
27.06.13 3D02001251

Bij Laufenburg staat hij midden op de brug tussen de bomen, bij Dürnstein in de kerkstorengevel

Nawoord

Het zal de lezer niet ontgaan zijn dat al het getoonde materiaal uit het buitenland komt. In Nederland is Nepomuk (te) weinig bekend, laat staan dat er een afbeelding van hem op postzegel of -stempel is. Het meest dichtbij komen het velletje Mooi Nederland van Woudrichem en de frankeerstempel van het klooster van Wittem.

> detail >

Op het velletje van Woudrichem staat de voorgevel van het waterstaatskerkje en deze kerk is gewijd aan Joannes Nepomucenus.

In de nis in de voorgevel van de kerk staat een beeld van de heilige, dat - zoals te zien op de uitvergroting - net niet te zien is.

Het frankeerstempel van het Redemptoristenklooster van Wittem toont niet meer dan het mooie torentje, maar het klooster heeft twee beschermheiligen: Alfonsus de Liguori en Johannes Nepomucenus.

Nederland kent twee bruggen met een heiligenbeeld: de Servaasbrug in Maastricht met St. Servaas en de brug in de Brugstraat te Swalmen met Nepomucenus. Verder komt Nepomuk in het Nederlandse straatbeeld nauwelijks voor.

Mijn Nepomuk-hobby beperkt zich niet tot postzegels en -stempels. De beelden waar ik in het verleden in Midden-Europa gedachteloos aan voorbij gereden ben fotografeer ik graag heden ten dage; een fotosafari als bijvangst van de hobby. Zo ook, als ik af en toe een beeltenis of boek van hem tegenkom, is de kans dat ik het koop groot. Als laatste, bezoek eens het Navalis-feest in Praag in de maand mei. Iets voor de liefhebber.

Pieter Bosman